

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SEKTÖRÜ, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A.Yılmaz GÜNDÜZ^(*)

Özet: Bankalar, toplumun genel yararlarının yakından ilgili olduğu çok önemli mali kurumlardır. Bu mali kurumların rasyonel ve tutarlı bir biçimde çalışması, iktisadi sistemin tam bir güvenle gelişmesi için zorunludur. Bankalar (özel ve kamu bankaları) ülkede mal ve hizmet akışının düzen ve devamlılığını sağlayan kuruluşlardır.

Günümüzde, Türkiye'de ekonomik istikrarın sağlanması ve sürdürülebilmesi için, öncelikle bankacılık sektörünün sağlıklı bir yapıya kavuşturulması gerekir.

Abstract: Banks have got main important two functions; one of which is the acceptance of deposit and the other is procedure of credit. Banks are the important financial institutcs to which the community is closely related. The rational and the stability working of those financial institutions are essential to develop reliable economical system wholly.

Banks -especially the state banks- have been one of the main institutes that provide the circulation of goods and services and continuity in the country. Today, in Turkey; in order to provide economical stability and continually, priority it is required to attain the banks sector to a reliable structure.

I. Giriş

Bugünkü ekonomik düzende para ve kredi ile ilgili işlemler, genel olarak bankalar tarafından gerçekleştirilir. Bankalar para arz ve talebinin büyük kısmının karşılaştığı, kredi işlemlerinin yapıldığı kurumlardır.

Hemen tüm dünya dillerinde ufak değişikliklerle aynı biçimde ifade edilen banka sözcüğünün İtalyanca banco (Banko İtalyanca'daki anlamı, masa, sıra ya da tezgah demektir) aslından geldiği ve daha sonra kelimenin banka olarak da kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bankacılığın ilk ortaya çıkışı eski Sümer ve Babil uygarlıklarında görülmüştür. Ancak gelişimi, ilk bankerler olan Lombardia'lı Yahudi'ler, XII yüzyılda bankacılık işlemlerini Pazar yerine koydukları birer masa (banco) üzerinde yapmaları ile ortaya çıkmıştır. Böyle bir banker, taahhütlerini yerine getirmeyerek iflas ettiği zaman, halk banco'sunu kırırdı. Bunun için bazı batı dillerinde, müflis ifadesinin karşılığını oluşturan bankrupt kelimesinin de banco aslından geldiği söylenmektedir (ÖCAL, 1990, 39).

Zamanla banka kavramının çeşitli ülkelerde oluşan geleneklere, yerleşmiş kanunlara göre birçok değişiklikler gösterdiğini de göz önünde tutmak gerekir. Bütün bu zorluklara rağmen, "bankayı, halkın belli zaman içinde harcamadığı paraları kabul ederek, bunları nema getirir, şekilde

^(*)Doç.Dr., İnönü Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi

ikraz ve plase eden ,ödemelerde aracılık,para nakli,çek ve senet tahsili,emanet kabulü gibi çeşitli görevler yürüten ve özel önemi olan kurumlardır” biçiminde tanımlamak uygun olacaktır (Öcal,1990,40).

Türkiye’de bankacılık sektörü, mali piyasanın en önemli kurumsal yapısıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ve makro ekonomik hedeflere ulaşmada bankacılık sektörüne büyük önem verilmiştir. Bankacılık sektörünün kurulmasındaki temel gaye uzun vadede ekonomide artı değer oluşturmak ve bunları tekrar yatırıma dönüştürerek ülke kalkınmasını gerçekleştirmek olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde cumhuriyet öncesi dönem,yabancı bankaların egemen olduğu bir dönemdir. Bu dönemde,yerli sermaye ile kurulan bankaların sayısı ise önemsizdi.

Cumhuriyetle birlikte, genel olarak yabancı bankaların azaldığı (1923’te 18 adet iken 1980’de 4 adet) ulusal bankaların sayısının arttığı görülmekte,1923 İzmir İktisat Kongresi sonunda, 26 Ağustos 1924 yılında Türkiye İş Bankasının kurulması, 1924’te çıkarılan bir yasa ile Ziraat Bankasına her türlü bankacılık işlemi yapma yetkisinin verilmesi, Cumhuriyet dönemi bankacılığının ilk ve temel gelişmeleridir. Öte yandan sanayi ve ticaretin gelişmesi için gerekli kredi kurumları olarak 1925’te Sanayi ve Maadin Bankası,1923’te Türk Sanayi Kredi Bankası kurulmuş,1933’de de her iki kuruluş Sümerbank’a devredilmiştir. Bu arada Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı sıralarında kurulmaya başlayan mahalli bankalara yenileri eklenmiş,1923-33 arasında genellikle tek şubeli olmak üzere 25 mahalli banka kurulmuştur(Öcal,1990,58).

Yeni Türkiye Cumhuriyetinde tarım kesimi ihmal edilmeden sanayileşme yoluyla kalkınma çabaları, büyük ölçüde devlet desteğini gerekli kılmış,farklı alanlardaki yatırımların finansmanı devlet desteği ile farklı uğraş alanlarına sahip bankalar kurulması sonucunu doğurmuştur. Bunları şöyle sıralamak mümkündür(Öcal,1990,58):

1-Yapı ve onarım işlerine kredi vermek amacıyla kurulan ve 1946’da bütün aktif ve pasifini Türkiye Emlak Kredi Bankasına devreden 1927 tarihli Emlak ve Eytam Bankası,

2-1930 tarihli T.C.Merkez Bankası,

3-Elektrik işleri Etüd İdaresi ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü gibi araştırma enstitülerinin, maden servetlerimizden ve enerji kaynaklarımızdan işletme kurulmasına elverişli gördüklerini işletecek ticari teşebbüsler kurmak ve finanse etmek amacıyla 1935 tarihli Etübank,

4-Şehir ve kasabaların su,elektrik,havagazı,kanalizasyon gibi kamu hizmetleri ile ilgili tesisler, yapılar ve diğer işlerin yapılmasını kolaylaştırmak amacıyla belediyelere gerekli kredi ve teknik yardım sağlayacak bir mali müessese olarak 1933 tarihli Belediyeler Bankası.(Bu banka daha sonra İller Bankası’na dönüşmüştür).

5-1938’de faaliyete geçebilen, küçük esnaf ve sanatkarların kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş 1933 tarihli Halk Bankası.

Cumhuriyet döneminde ulusal bankacılığımız gelişirken ,yabancı bankaların faaliyetleri azalmış,bankalarımız şube yoluyla genişlemiştir. 1930 tarihinde kurulan T.C.Merkez Bankası, Osmanlı Bankası'nın yaptığı merkez bankacılığı işlevlerini bu bankadan devir almıştır.

Yukarıda da belirtildiği üzere kamu bankaları özel amaçlar için kurulmuş ve daha sonra ticaret bankacılığına yönlendirilmiştir. Ancak kamu bankalarının sermaye yapısı rekabetçi olmalarını engellemektedir. Kamu bankalarının finansal açıdan ülke hazinesine bağlı ve sık sık politik müdahalelerle karşılaşmaları bu bankaların etkinliklerini azaltmakta ve sürekli zarar eden kurumlar haline getirmektedir.

Türkiye'de bütçe dengesinin her yıl kötüye gitmesi ve bu durumun önemli sebepleri arasında devletin bankacılık sektöründe faaliyette bulunmasının gösterilmesi, kamu sermayeli bankaların özelleştirilmesi gerektiği yönündeki yaygın kanaatin güçlenmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de bankacılık sektöründe yapılan özelleştirme faaliyetlerinin özelde banka sektörüne , genelde de ekonomiye katkısı incelenecektir.

II. Kamu Bankalarının Kuruluş Gayesi

Dünyanın pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de kamu bankacılığı, ticari bankacılık sisteminde önemli bir yere sahiptir. Kamu bankacılığının kuruluş gayesi, kuruldukları ülkelerde ekonomik gelişmeye öncülük etmek ve güçlü bir bankacılık sisteminin oluşmasını sağlamak gibi aşağıda sıralayacağımız bir çok nedenlere dayanmaktadır. Bunlar sırasıyla:

A.Siyasi Nedenler

Siyasi nedenlerin başında milli bankacılığı geliştirmek gelir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması sebebiyle gerek tarım çalışanlarına gerekse sanayileşme hamlesi gerçekleştirecek müteşebbis kesimine kredi ve finans desteği verecek milli bankaların bulunmaması milli bankacılığın geliştirilmesini zorunlu kılmıştır (Boratav,1990,18).

1923-32 döneminde bankacılık sektörü açısından, ekonomik kalkınmanın ve ulusal çıkarların korunmasının, ilk kez 1.Türkiye İktisat Kongresi'nde, yabancı değil ulusal bankalar aracılığı ile geliştirilebileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Bankacılık sektörü geliştirilmeden ekonomik hayatın canlanamayacağı ve ulusal bankacılığın gelişmesi içinde devlet desteğinin gerekli olduğu kabul görmüştür(Akgüç, 1992:21 22).

1920'lerde egemen olan bu yaklaşım,sermaye birikiminin piyasa mekanizmasının temel alınarak özel sektör eliyle gerçekleştirilmesi idi. Bu görüş, yukarıda ifade edilen ve 17 Şubat 1923 yılında gerçekleştirilen 1.İzmir İktisat Kongresi'nde belirginleşmiştir. Atatürk'ün öncülüğü sayesinde 1924 yılında Türkiye İş bankası kurulmuştur. İş bankasının kurulmasındaki temel

amaç sanayi gelişmeyi başlatmak,ulusal tasarrufu harekete geçirmek,temel ekonomik atılımları finanse etmek ve kredi ihtiyaçlarını karşılamak yeni kurulan bir ülke için yaşamsal önemde etkinliklerdir.Ancak ülkenin kurtuluş savaşından yeni çıkmış olması, sermaye ve bilgi yetersizliği gibi nedenlerden dolayı, kurulan bu mali kuruma rağmen alınan önlemler ve çabalar fazla etkili olmamış ve 1930'lerden itibaren devletçilik ilkesinin kabulü, İktisadi Devlet Teşekküllerinin kurulması,devletin kalkınmaya daha çok kamu yatırımlarıyla katkıda bulunması sonucunu doğurmuştur.

Atatürk tarafından çizilen devletçilik politikasına göre,devletin bir takım sınai teşebbüsler kurup işletmesi esası nihai bir amaç değil,geçiş dönemlerine özgü bir zorunluluk olarak benimsenmiş ve ulusal ekonominin temeli ilke olarak yine özel teşebbüse dayandırılmıştır.

Devletçilik esas itibariyle sanayi alanını kapsamaktadır. Bu amaçla sanayileşmeye hizmet edecek kamu bankaları kurulmuştur. Bunun finansmanı ise devlet tarafından karşılanmıştır (Hiç, 1988: 30).

Türkiye'de kurulan ve aşağıda belirtilen kamu bankaları yurdun çeşitli yörelerinde şube açarak yayılmış ve çeşitli gruplara tarımsal,mesleki ve turizm gibi çok çeşitli amaçlarla krediler vererek bazı işlere aracılık etmiş ve verilen kredilere de düşük faiz uygulanmıştır(Atasoy,1993).

Bu amaçlar sanayi ve madencilik alanında kredi vermek ve mevcut kamu girişimlerini işletmek üzere 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası ve aynı amaçla Türkiye Sınai Kredi Bankası kurulmuştur. Konut kredisi sağlamak üzere 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası,1933 yılında Sümerbank,1935 yılında madencilik ve enerji sektörünü geliştirmek üzere Etibank, esnaf ve sanatkarlara kredi vermek üzere 1938 yılında da Halk Bankası kurulmuştur (Kepenek, 1990: 73).

B.Ekonomik Nedenler

Ülke için gerekli olan kamusal ve özel bazı üretimleri gerçekleştirmek,geliştirmek veya iyileştirmek gibi amaçlar devleti üretici ve işletmeci olmaya zorlamıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonraki yıllarda bir taraftan ülkemizdeki sermaye birikiminin yetersizliği ve kalkınma arayışlarının bir sonucu olarak devlet birçok işletme kurmuştur.

1920'li yıllarda devletin kalkınma ve diğer ekonomik amaçlarını gerçekleştirecek bankacılık sistemi mevcut değildi. Mevcut yabancı bankaların da (Osmanlı bankası da dahil) kendi ülke vatandaşlarına hizmet verecek faaliyetlerde bulunması, Türkiye ekonomisinin ihtiyacı olan hizmetleri verememesi nedeniyle milli bankaların kurulmasını gerekli kılmıştır . Büyük sermaye ve teknik bilgi ile teçhiz edilmiş fabrikalar kurma ve devam ettirme zarureti,önce sanayi bankalarının kurulmasını gündeme getirmiş,bu maksatla ilk olarak 19.04.1925 tarihinde,633 sayılı kanun 'Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası' kurulmuştur. Banka Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş olan Feshane Yünlü Dokuma,Beykoz Deri ve Kundura ile Hereke İpekli ve Yünlü

Dokuma Fabrikalarını devralarak işletmeye başlamıştır. Bu uygulama,devlet işletmeciliği geçici bir dönem için tasarlanmış,bankanın esas görevi,o günün şartları içinde gelişmeyen özel teşebbüsleri destekleyerek sermaye birikimini sağlamak şeklinde anlaşılmıştır. Bu arada özel teşebbüse,28.05.1927 tarihinde çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu ile çeşitli teşvik ve kolaylıklar da getirilmiştir.

Ekonomik kalkınmanın özel teşebbüse bir takım teşvik ve kolaylıklar sağlamak suretiyle gerçekleştirilmesini öngören bu ekonomik politika,o günkü şartlar altında ve özel teşebbüsün ekonomik gelişmeyi sağlayacak imkanlara sahip bulunmayışı nedeniyle başarılı olamamıştır. Sanayi ve Maadin Bankası'nın şirket kurma ve kendisine devredilen sınai tesisleri,kuracağı şirketlere devretme gibi uygulamaları da yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır(<http://www.ydk.gov.tr/kurulus/Nedeni.htm>).

Daha sonra 1929 yılında yaşanan dünya krizinin de etkisiyle söz konusu banka, 1932 yılında Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi Kredi Bankası olarak iki ayrı kuruluşa ayrılmış ve bir yıl sonra da her iki kuruluş ortadan kaldırılarak yerine ülke ekonomisinin temel taşlarından biri olarak günümüze kadar gelen Sümerbank,3.06.1933 tarih ve 2262 sayılı kanunla kurulmuştur. Sanayileşmenin itici gücü olarak düşünülen Sümerbank,1933 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanması ile görevlendirilmiş ve ülke sanayinin kurulmasında büyük rol oynamıştır(Okyar, 1995: 236).

Sümerbank'ı 1935 yılında; özellikle madencilik,metalurji ve enerji alanlarında büyük görevler üstlenen Etibank'ın kuruluşu izlemiş,daha sonra da yeni bir statüyle T.C.Ziraat Bankası,Denizbank ve Devlet Zirai İşletmeleri Kurumu hizmete girmiştir. Bu yıllardan sonra iktisadi alanda faaliyet gösteren devlet teşebbüslerinin sayısı artmış,faaliyet alanları genişlemiş ve bu gelişme günümüze kadar sürmüştür(<http://www.ydk.gov.tr/kurulus/Nedeni.htm>).

C.Sosyal Nedenler

Devletin belirli amaçlarının gerçekleştirilmesinde öncülük eden ihtisas kredilerinin büyük bir kısmı kamu bankaları tarafından verilmektedir. Tarım, sanayi, ticaret,mesleki,denizcilik,turizm kredilerinin tamamına yakını kamu bankaları tarafından verilmektedir. Sebebi de bu tür krediler belli bir gelir veya meslek grubunu ve bölgeyi kapsadığından, düşük faizle ve uzun vadeli verilmesi gerekmektedir.

Kamu bankaları,bölgeler arası koordinasyonun sağlanması amacıyla bu bölgelerde kâr amacı gütmeyen belirlenen amaçların yerine getirilmesi için faaliyette bulunmakta ve bu amaçlar için kurulabilmektedirler.

1920-30 yılları arasında özel teşebbüsün gücü, ekonomiyi harekete geçirecek dinamiklerden yoksun idi. Ülkede kişi başına gelir düşüklüğü, altyapının yetersizliği, sermaye kıtlığı, yetmiş insan gücü eksikliği, müteşebbis yoksunluğu ve bilgi eksikliği gibi pek çok olumsuzluklar nedeniyle devlet ekonomiyi müdahale etmiştir. Bu nedenle de adı geçen dönemde Sanayi ve Maadin Bankası,Sümerbank ve Etibank birer yatırım ve finansman kurumu

nitelikleriyle gerek kamu gerekse özel sermayenin böyle bir ortamda yatırım kararlarında etkili olabilmesinde, mevcut ve kurulacak işletmelerin finansman ihtiyacının giderilmesinde aktif rol üstlenmişlerdir(Kök, 1995: 64)

III. Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları ve Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi

A.Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları

Son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kamu işletmelerinin özelleştirilmesinin gerekliliği üzerinde yoğun bir tartışma yaşanmaktadır. Ülke kaynaklarının daha etkin kullanılması, israfın önlenmesi ve ekonominin Pazar mekanizmaları tarafından yönlendirilmesi, devletin asli görevlerine kaynak ayırmak gibi amaçlar özelleştirmenin temel felsefesini oluşturmaktadır.

Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının stratejik bir plana dayandırılması amacı ile 1985 yılında DPT tarafından Özelleştirme Ana Planı kapsamında, öncelik sırasına göre şu şekilde belirlenmiştir:

1-Pazar ekonomisinin harekete geçirilmesine ve verimliliğin artırılması,

2-Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması

3-Sermaye piyasasının geliştirilmesi ve halka açık şirketlerin teşvik edilmesi,

4-Hazinenin KİT’lere sağladığı mali desteğin asgariye indirilmesi,

5-Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,

6-Kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,

7-Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların güçlendirilmesi,

8-Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması, devlete gelir sağlanması gibi daha bir çok nedenlerden dolayı özelleştirme uygulamasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

B.Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi

Bankaların kurulmasındaki temel amaç yukarıda da ifade edildiği üzere uzun vadede sermaye birikimi oluşturmak ve bunları yatırımlara dönüştürerek ülke kalkınmasını gerçekleştirmektir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geçen zaman içinde kurulan ve Türkiye ekonomisinin ağırlığını oluşturan kamu bankaları başlangıçta kendilerine verilen görevleri yerine getirmelerine rağmen daha sonraları yönetim hatalarından dolayı verimli ve etkin faaliyet gösterememişlerdir.

Kamu bankalarının özelleştirilmesinin gerekçeleri ve nedenleri olarak ileri sürülen görüş ve düşünceleri şu şekilde sıralamak mümkündür(Çankaya ve Öz,2001,130):

1-Kamu bankaları dünya bankacılığında meydana gelen değişime süratle uyum sağlayamamaktadır. Sermayeleri yetersiz ve bir çok sorunları bulunmaktadır. Banka sermayesinin nakden artırılması hazinenin içinde

bulunduğu durum dolayısıyla kolay olmamaktadır. Böyle bir güce sahip olmayan banka modern bir fiziki görüntüye ve çağdaş bir donanıma sahip olamayacaktır. Büyük yatırım ve işletme politikalarında ise ilgili bakanlığın görüş ve onayını alma mecburiyeti önemli derecede zaman kaybettirmektedir.

2-Kamunun özel sektöre gidecek olan fonları irrasyonel kullanımı suretiyle özel sektörü dışlaması, bir başka deyişle 'crowding-out' etkisi yaratmasıdır. Kamunun verdiği kredilerin sübvansiyon şeklinde olması nedeniyle bu kredilerin geri dönüşümü olmamaktadır. Verilmiş olan bu krediler de yetersiz örgütlenme, etkisiz denetim ve siyasi iktidarın tercihleri doğrultusunda verimsiz bir şekilde kullanılmaktadır.

3-Kamu Bankalarının Haksız Rekabeti; Kamu bankalarının devlet güvencesi altına alınarak düşük faizle mevduat toplaması, devletin bütün fonlarını ucuz faizle ellerinde buldurması fırsat eşitliğini ve serbest bankacılık rekabetini de olumsuz bir şekilde etkilediği gibi, diğer özel bankaların çalışma imkanlarını da zedelemektedir. Kamu bankaları, Türkiye'deki toplam mevduatın %40'ını toplarken, krediler içindeki payları %25'e gerilemiştir. Bankacılık sistemi bu gelişmeler karşısında likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanının kolaylaştırmayı gözeten makro ekonomik politikalar, sektörün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana düşürmüştür. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının idari ve finansal özerkliğe sahip olmaması da risk yönetimindeki zayıflıkları artırmıştır. Özetle belirtmek gerekirse Türkiye'de bankacılık sisteminde öz-kaynak yetersizdir, küçük ölçekli bankacılık yapısı sektöre hakimdir. Kamu bankalarının sistem içindeki payı yüksektir (Karluk, 2002, 402).

4-Personel Sorunu; Banka yönetimi gibi oldukça ciddi bir görevde rastlanılan düşündürücü olaylardan biri bu göreve atanacak kişilerin gerekli bilgi, beceri ve yeterliliğe sahip olmadan bu sorumluluğa getirilmeleridir. Bunun dışında alt kadronun oluşturulmasında dengesizlikler mevcuttur. Siyasal iktidarın isteği doğrultusunda personel alımı ile yönetim kadrosunun eski, yetersiz olması geleneksel yönetim anlayışıyla profesyonelce yönetim ve değişim düşüncesinden uzak bir kadronun oluşturulması sorunların başında gelmektedir. Kamu bankalarının personel sayıları 1973-95 yılları arasında artış eğilimi içinde olup bu eğilim, 1986'dan sonra hız kazanmıştır. 1998'de tüm bankalarda çalışan personel sayısı 166.492 iken bu rakam 1999'da %5 artarak 173.988'e yükselmiştir. Toplam personelin %41'i kamusal sermayeli ticaret bankalarında, %53'ü özel sermayeli ticaret bankalarında, %2'si yabancı sermayeli ticaret bankalarında kalan %3'de kalkınma ve yatırım bankalarında istihdam edilmektedir (Keskin, 2001, 9-15).

C.Kamu Bankalarının Görev Zararları

1990'lı yıllarda Türk Bankacılık Sektöründe, banka sayısı,şube sayısı,istihdam ve sektördeki toplam varlıklarda önemli artışlar olmuştur. 1992'den 1999'a kadar geçen sürede, toplam varlık büyüklüğünün 65 milyar dolardan 134 milyar dolara fırlaması bunların arasında en çok göze çarpanıdır. Bu büyümede lokomotif görevi gören etken ,bankaların devlet ile olan ticari ilişkilerindeki artıştır. Yükselen kamu kesimi borçlanma gereği ile orantılı olarak devletin faiz harcamaları önemli bir boyuta ulaşmıştır. Bankacılık sektörüne ait repo ve menkul portföy işlemlerindeki artış bunu yansıtmaktadır. Bankacılık sektörünün konsolide bilançosuna bakıldığında, menkuller, portföyünün toplam varlıklara olan oranı %55 artarken aynı dönemde kredilerin toplam varlıklar içerisindeki payının %29 oranında düştüğü görülebilir(Erzan, 2001: 10).

1994 krizinden sonra tasarruf mevduatlarına getirilen sınırsız garanti nedeniyle küçük ve orta ölçekli bir çok banka, kaldıramayacakları kadar yüksek faizlerle döviz ve TL toplamaya başladılar. Bankacılık sistemi açısından pasif yükümlülüğün devlete, aktif kullanımının sahip ve yöneticilere bırakıldığı bir sistem haline dönüştürüldü.

Türkiye ekonomisi ve bankacılık sistemi açısından 2001 yılı kötü geçmiştir. Bu yılda banka sayısı 79 dan 61'e gerilemiş, toplam şube sayısı 929 azalarak 6908'e, çalışan sayısı ise %19 azalarak 137.495'e düşmüştür. Fona alınan bazı bankaların birleştirilmesi veya kapatılması, bazı bankaların faaliyetlerine son verilmesi yanında,bazı bankaların birleşmesi banka sayısının azalmasına neden olmuştur. 2001 yılında 8 banka BDDK bünyesindeki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiştir.(Türkiye Bankalar Birliği Raporu,2002 Eylül).

BDDK'nun yayınlanan 6.raporunda,görev zararları hariç olmak üzere kamu bankaları için 2.9 milyar dolar,Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilen bankalar için de 21.7 milyar dolar olmak üzere toplam 24.6 milyar dolarlık bir yeniden yapılandırma maliyetinin ortaya çıktığı bildirilmiştir. Bu rakamın GSYİH'ya oranı %16.7'dir. TMSF'ye devredilen bankalara aktarılan söz konusu 21.7 milyar dolarlık kaynağın 17 milyar dolarlık bölümünün Hazine tarafından 4.7 milyar dolarlık bölümü ise özel sektör tarafından üstlenildiği kaydedilmektedir. 2000 yılı sonunda kamu bankalarının takipteki alacaklarının 1 katrilyon 17 trilyon liraya ve bu alacakları için ayrılan karşılıkların 296 trilyon lira olduğu hatırlatılan raporda 2002 yılı sonu itibariyle takipteki alacaklarının 3 katrilyon 613 trilyon TL'ye ayrılan karşılıklarının ise 2, katrilyon 904 trilyon TL'ye yükseldiği belirtildi(BDDK,6.Raporu,2002).

Yapılan kaynak aktarımları sonucunda kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarı Aralık 2000'de 476 trilyon TL iken, Aralık 2002'de 3.4 katrilyon TL'ye, öz kaynakları da aynı dönemlerde 713 trilyon TL'den 6 katrilyon TL'ye yükseldi.. Kamu bankalarının Aralık 2002 yılı itibariyle şube sayısının 1685'e personel sayısının ise 30 bin 399'a düşürüldüğü belirtilen

raporda kamu bankalarının finansal ve operasyonel yeniden yapılandırılmasının olumlu sonuçlarının karlılık performansına yansıdığı kaydedildi.

Halen TMSF bünyesinde bulunan Bayındırbank, Pamukbank ile tasfiye sürecindeki Türk Ticaret Bankası'na ait toplam şube sayısının 399 olduğu belirtilen raporda, kapatılan 828 adet şubede dikkate alındığında fona devredilen şube sayısının 1476 adet azaldığı bildirildi. TMSF'ye alınan (16 banka) bankalarda 37.889 personel devralındığı, banka satışları ile 7872 satılan şubeleri ile 2465 olmak üzere toplam 10.337 personelin istihdamı korunarak yeni bankalarda çalışmasının sağlandığı belirtildi (Önder, 2001, 1-2).

Bir bankanın asıl fonksiyonu topladığı kaynakları kredi olarak dağıtmak ve elde ettiği gelirlerle ticari yaşamına devam etmektir. Kamu bankalarının, belirli kesimlere yapılan destekleme politikaları ile uzun yıllar uygulanan verimsiz istihdam politikaları ve politik durumlar, söz konusu bankaların rasyonellikten uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Bu nedenden kaynaklanan olumsuz finansal etkiler ise kamu bankalarının borçlanma gereksinimini artırmış ve taşıdıkları risk seviyesini yükseltmiştir.

Ziraat ve Halk Bankalarının son yıllardaki en büyük sorunu görev zararı alacakları olmuştur. Bu alacakların büyük bir kısmı, devletin tarım kesimine ve esnaf -sanatkarlara, bütçeden kaynak ayırmadan kredi sübvansiyonu yapması sonucu oluşmuştur. Yani görev zararı, o bankalara devletçe piyasa koşulları dışında kredi açmaları ve böylece zarar etmeleri görev verildiği halde bu zararın devlet bütçesinden o kuruluşlara ödenmesinin birikimi sonucudur. Böylece 1990'lı yılların başından bu yana yetersiz bütçe imkanları nedeniyle ödenemediğinden biriken görev zararı alacakları 2000 yılının sonu itibariyle bankaların aktiflerinin yaklaşık %50'sini (Halk Bankası için %50'den fazla) oluşturmaktadır (DOĞAN, 2000, 38).

Ödenmeyen görev zararı alacakları borçlanma ile finanse edildiğinden bu alacaklara da faiz tahakkuku yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Çeşitli kararnemelerle tespit edilerek görev zararı alacaklarına yürütülen nisbeten yüksek oranlı faizler sorunu çözmek yerine daha da büyütülmüştür. Çünkü ödenmeyerek kapitalize edilen faizlerin etkisi ile her dönem sonunda bilanço aktifinde yer alan (ödenmeyen) alacaklar reel olarak artmış ve faiz giderleri de buna bağlı olarak doğru orantılı olarak artış göstermiştir. İki kamu bankasının toplam görev zararı alacakları 1996 yılında GSMH'nin %3'ü iken, bu oran 2000 yılında %12, (2000 yılında Türkiye'nin GSMH'sı 200.5 milyar dolar olduğu dikkate alınırsa yaklaşık 24 milyar dolar açık) seviyesine yükselmiştir (DİE, 2003).

Bankalar Birliği'nin 1999 rakamlarına göre Ziraat Bankasının 12 katrilyonluk bütçesinin 6 katrilyonunu 'sınıflandırılmayan aktifler' oluşturuyor. Halk Bankası'nda ise 7.1 katrilyonluk bilançoda 4.3 katrilyon, yani bilançonun %60'ı kadar bir pay söz konusu sınıflandırılmayan kalemin içinde kalmaktadır (Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Raporları, 1999: XIV XX)

Ziraat Bankası'nın kriz günlerinde bir gecede ödediği faiz, personeline bir yılda verdiği ücrete eşittir. Yine aynı şekilde kamu bankalarının bir gecelik borçlanma gereksinimi tam 17 katrilyon liradır(Aktaş, 2001: 46).

Görev zararlarını kapatmak için çözüm yolu olarak da üç kamu bankasına yaklaşık 13 katrilyon lira tutarında bir kaynak sağlanması gerektiği ayrıca bu bankaların %8'lik sermaye yeterliliği oranına ulaşmaları için sermaye katkısı olarak Hazine tarafından 3 katrilyon lira civarında sermaye aktarılması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı şekilde kamu bankalarına zarar oluşturacak görev verilmemelidir. Fakat hükümetin sosyal açıdan gerekli gördüğü hallerde yardıma gerçekten muhtaç bazı kesimlere kamu bankaları kanalıyla verilecek destek, bütçeye konulacak ödeneklerden karşılanması halinde bu sorunların büyük bir kısmının halledileceği söylenebilir. Ayrıca kamu bankalarını siyasi iradeden de uzak tutmak gerekir.

Kamu bankaları siyasilerin çıkarları doğrultusunda medyaya reklam vererek zararlarını daha da yükseltmişlerdir. Yeniden yapılandırma programı kapsamında katrilyonluk zararları Hazine tarafından üstlenilen Ziraat,Halk,Emlak ve Vakıf Bank'ın son dört yılda toplam 21.6 trilyon TL. reklam dağıttığı Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu'nun incelemeleri sonucu ortaya çıkarılmıştır (Uyanık,2001: 38;İTO,2002,21).

Sonuçta ise kamu bankaları bu zararları hem mevduat toplayarak, hem de bankalar arası piyasalardan borçlanarak karşılar haldeler. Meclisten geçen kamu bankalarının özerkleşmesi kanunuysa bu bankaların daha bağımsız bir yönetimle kar amacı güden bir yapıya kavuşmalarını, daha sonra da özelleştirmelerini sağlayacaktır. Bu da kısa vadede rakamları çok değiştirmeyecek,ancak orta vade de kamu maliyesindeki bu önemli açığı kapatacak nitelikte atılmış bir adım olarak görülebilir.

Bankacılık sisteminin liberalize edildiği, fakat bankacılık denetlemelerinin zayıf ve kanuni yaptırımların olmadığı veya yetersiz olduğu,kanuni boşlukların bulunduğu ülkelerde banka krizleri (hortumlama) ortaya çıkmaktadır. Banka yöneticileri sadece riskli projelere yatırım yapmakla kalmamakta ayrıca batacağı garanti olan projelere de yatırım yapmaktadırlar. Bankalara ilişkin yasal düzenlemelerin temel amacı güvenilir ve sağlıklı biçimde faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamaktır. Bu nedenden dolayı bankaların mali yapılarına, kaynak kullanımına ilişkin düzenlemeler yapılmaktadır. Herhangi bir kamu bankasının gerçek ya da tüzel kişi üzerinde üstlenebileceği risk ya da geniş anlamli açabileceği kredi bazı istisnalar dışında, bankanın öz kaynağının %25'ini aşamaz ve aynı zamanda verebileceği büyük krediler toplamı (nakli ve gayri nakli krediler) bankanın öz kaynağının 8 katını geçemez. Bankanın öz kaynağının %10'unu aşan krediler için büyük krediler adı verilmektedir(Akgüç, 2002: 10).

IV. Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi Gereği ve Karşılaşılan Sorunları

A. Kamu Bankalarının Özelleştirme Gereği

Kamu bankalarının özelleştirilmesi ile ulaşılmak istenen amaçlar aşağıdaki şemada görülmektedir:

Tablo: Kamu Bankalarının Özelleştirme Amaçları

Amaçlar	Amaçlara ulaşmada Temel Stratejiler
1-Genel Amaçlar	a-Devletin Asli Görevlerini Yerine Getirmek b-Teknolojik Gelişmeyi İzleyebilmek
2-Siyasal Amaçlar	a-Siyasi Baskıyı Azaltmak, b-Kamu Kesiminin Boyutlarını Daraltmak, c-Özel Mülkiyeti Yaygınlaştırmak
3-Ekonomik Amaçlar	a-Özel Bankaların Etkinliğini Artırmak, b-Sermaye Piyasasını Geliştirmek c-Verimlilik ve Etkinliği Sağlamak,

Kaynak: Oğuz Oyan, Özelleştirme Söylemi ve Gerçekler, Özelleştirme Tartışmaları, Kaynak Yayınları, İstanbul,1994,s.174-175

Tablodan da görüldüğü üzere kamu bankalarının daha etkin ve verimli çalışmasını sağlamak amacıyla genel,siyasal ve ekonomik amaçlar belirlenmiştir.

Türkiye’de kamu bankalarının özelleştirilmesi için gerekli hazırlıklar 1994 yılında 4046 sayılı ‘özelleştirme uygulamalarının düzenlenmesine ve bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamele de değişiklik yapılmasına dair kanun’un kabul edilmesiyle başlamıştır. Bu çerçevede,Çaybank (%49) ve Şekerbank (%10)’ta bulunan kamu hisselerinin büyük ortaklara satılması ile Sümerbank A.Ş.’deki %100 kamu hisselerinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi ve Türkiye Sınai Kalkınımına Bankası A.Ş.’deki %11.68 kamu hissesinin İMKB’da satışı kamu bankalarının özelleştirilmesinde ilk olma özelliğini taşımaktadırlar.

Türkiye’de blok satış yolu ile,bankanın tespit edilecek değerinin gerçek veya tüzel kişilere satılması yolu ile Şekerbank ve Çaybank’ta kamunun sahip olduğu paylar satılmıştır. Ancak blok satışta Türkiye’de kamu bankalarının mevcut aktif yapılarının çok yüksek olması bu yöntemin verimliliğini azaltmaktadır(Karlık,2002,395).

Türkiye’de, kamu bankasının %100 hissesinin özelleştirilmesi ilk olarak Sümerbank A.Ş.’de olmuştur. İş Bankasının (toplam hissesi %28.09’dur) %12.3’lük kamu hissesinin (%7.4’ü uluslar arası borsada,%4.9’u halka arz) özelleştirilmesi ve Etibank Bankacılık A.O. ile bu bankanın varlıklarının 18 Eylül 1996 tarih ve 96/8532 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’nın eski karar ve 4046 sayılı özelleştirme uygulamalarının düzenlenmesine ve bazı kanun ve KHK’ler de değişiklik yapılmasına dair kanunun ilgili hükümleri çerçevesinde

bölünmesi ile kurulan Denizbank A.Ş. ve Anadolu Bank A.Ş.'de %100 kamu hisselerinin özelleştirilmesinde görülmüştür(www.isbank.com.tr/tanitim.html)

Vakıflar Bankası'nın özelleştirilmesi ile ilgili 606 sayılı KHK'nin çıkarılmasından sonra (Eylül 2000) Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası'nın da özelleştirme kapsamına alınmasını amaçlayan 620 sayılı yeni bir KHK hazırlanmıştır. Böylece söz konusu bankalar da özelleştirme kapsamına alınmış oldu.

Kamu bankalarının özelleştirilmesinde bazı ekonomik ve hukuki sorunlar yaşanmaktadır. Kamu bankalarının hisse senedi satışı yoluyla sermaye piyasasına açılması, sermayenin tabana yayılması ve gelir dağılımının düzenlenmesi gibi sosyal amaçlara da hizmet etmektedir. Kamu bankalarının özelleştirilmesinde öncelikli amaç gelir elde edilmesi olduğunda tercih edilecek yöntem doğrudan satış yöntemi olacaktır. Bu tercihler bankanın sistemdeki yeri ve mali analizine göre yapılmalı, objektif bir değerlendirme esas alınmalıdır.

Kamu bankalarının özelleştirilmesi halinde istihdam edilen bir kısım personelin işine son verilecektir. İşsizliğin büyük boyutlara ulaştığı ülkemizde buna çare bulunmazsa sendikalar ve işçiler haklı olarak büyük tepki göstereceklerdir.

Özelleştirmenin Anayasa'ya uygunluğu açısından üzerinde önemle durulması gereken diğer bir konu da KİT'lerin gerçek değeri üzerinden satılmasıdır. Devletleştirme (Anayasa,47.m) ve Kamulaştırma (Anayasa 46.m.) konusundaki kurallar özelleştirme aşamasında da dikkate alınmalıdır. Sözü edilen hükümler, devletleştirme ve kamulaştırmaların gerçek değerleri üzerinden yapılmasını ve gerçek karşılığın hesaplanma tarzın ve usullerin kanunla düzenlenmesini emretmektedir.

Özelleştirilecek kamu bankalarının uzman kuruluşlar tarafından değerlendirilmeleri, varlıklarının pay senetleri ile temsil edilmeleri gereklidir. Kamu bankalarının sahip oldukları iştirakler, duran varlıklar ve bağlı ortaklıklar itibarıyla objektif bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Değerlendirme enflasyonist ortamlar ve dış etkenler de dikkate alınmalı ve insan faktörü de göz ardı edilmemelidir.

Hisse senetlerinin satış hacmi ve sermaye piyasalarının yetersizliği; Özelleştirilecek kamu bankalarının çok sayıda ve büyük boyutlarda olması halinde, sermaye piyasasının yetersiz kalması sorunu ile karşılaşabilmektedir. Özelleştirmenin gerektirdiği fon ihtiyacının büyük miktarlarda olması, sermaye piyasası fonlarında daralma olabilmektedir. Bu sorunlar gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasasının yeterli derinliğe sahip olmayışından ileri gelmektedir.

B. Özelleştirmede Karşılaşılan Sorunlar

Özelleştirme aşamasında karşılaşılan sorunlar arasında yönetim ve örgütlenme sorunu başta gelir.

Yönetim, belirli ilkelerin kamu ve özel ayırımı yapılmaksızın tüm örgütlerce uygulanması anlamında evrensel bir nitelik taşır. Yönetim de hizmetlerle ilgili görevlerin dağıtımında, kontrol ve denetimi, etkinliğin ve koordinasyonunun sağlanması yönetimle ilgili ilke ve analiz yöntemlerinin en iyi şekilde bilinmesi ve uygulanmasına ihtiyaç gösterir. Aynı ihtiyaç bankaların mevduat toplamasından ve bu toplanan mevduatın kredi olarak verilmesi aşamasına varıncaya kadar geçen süreçte izlenecek politikalarda kendini göstermektedir.

Banka yönetiminin etkin bir şekilde yürütülmesi ve kaynakların etkin bir şekilde kullanılması ülke ekonomisi açısından büyük önem taşımaktadır. Yönetim bir amaca ulaşmak, bir isteği gerçekleştirmek veya bir hedefi elde etmek için yapılan işler, yürütülen faaliyetler ve çabalardan oluşur. Türkiye'deki bankaların kötü yönetim ve denetim yetersizliği ile birleşmesiyle ortaya çıkan 11 milyar dolarlık zararın faturası ise halka çıkarılmıştır (Karluk, 2002, 395).

Tam 7 ayrı denetim biriminden geçerek denetlenen bankaların, bu duruma gelebilmiş olması son derece düşündürücüdür. Denetim enflasyonunun olduğu ülkemizde, denetim yetersizliğinden bahsetmek oldukça büyük bir çelişkidir. Denetim enflasyonunun olmamasının sebepleri ise çeşitli yasalarda şart koşulan denetim mekanizmalarıdır. Bir bankayı ele alacak olursak; 3182 sayılı yasa gereğince bankaların kendi müfettişleri, 3182 sayılı yasa gereğince bankalar yeminli murakıpları, Ticaret Kanunu gereğince Banka Genel Kurulu tarafından seçilen en az iki denetçi, 1211 sayılı yasa gereğince Merkez Bankası denetçileri, Hazine Müsteşarlığına yetki tanıyan yasalara göre hazine kontrolörleri, SPK denetçileri, Menkul Kıymet Borsasının mevzuatı gereğince borsa denetçileri, kambiyo mevzuatı gereğince maliye müfettişleri, 213 sayılı yasa gereğince vergi incelemesi yapmak üzere, sırasıyla maliye müfettişleri, hesap uzmanları, gelirler kontrolörleri, vergi denetmenleri, vergi dairesi müdürleri, 3568 sayılı yasa gereğince yeminli mali müşavirler, bankacılık mevzuatı gereğince bağımsız dış denetçiler; ayrıca kamu bankası ise Yüksek denetleme Kurulu ve TBMM denetim yapmakla görevlidirler (Doğanoğlu, 1998, 27).

Özelleştirme aşamasında karşılaşılabilecek sorunlar arasında yönetim ve örgütlenme sorunları da bulunmaktadır. Yönetim sorunları, Kamu bankalarından veya alıcılardan ya da her ikisinden birlikte kaynaklanmaktadır.

Örgütlenme sorunları ise, özelleştirme uygulamalarında örgüt yapılarında ortaya çıkabilecek görev çatışmaları, hukuki düzenlemeler ve yasal düzenlemelerin birbiriyle çelişmesi gibi durumlarda ortaya çıkabilecektir.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin hazırladığı rapora göre, 1990-2000 yılları arasında Türkiye'de bankacılık sektöründe 32.5 milyar dolar, usulsüz yöntemlerle, imtiyazlı bazı çevrelere aktarılmıştır. Bu paranın 20 milyar kusur dolarının devlet bankalarından 12.5 milyar dolarının da özel bankalardan uçuğu ifade edilmektedir (TOBB, 2001).

Banka yöneticilerinin başarı ölçütleri sadece karlılık değil, aynı zamanda ülkeye de fayda sağlamaktır.

V. Öneriler ve Sonuç

Türkiye’de yaşanan deneyimler sonucu özel bankacılık sektörü, halkın güvenini kazanmamış,her geçen gün batacakmış endişesini taşımaktadır. Bu nedenle özel bankalar toplum menfaatine aykırı düşmektedir. Oysaki kamu bankaları hem halkın yatırmış olduğu mevduata güven vermekte,faiz oranlarının belirlenmesinde toplumun yararı gözetilmekte, istikrar ve güvenilirliği de çok yüksek olmaktadır. Bu nedenle;

*Siyasilerin taraftarlarına peşkeş çekilmemesine özen gösterilmelidir.

*Verilen kredilerin verimli sektörlerle yönlendirilmesine ve o alanlarda kullandırılmasına çaba gösterilmeli ve etkin denetlenmelidir.

*Bankacılık Devlet Denetleme Kurulu’nun etkin denetleme yapması için, gereken her türlü yardımlar yapılmalıdır.

*Kamu bankaları tarafından verilen kredilerin zamanında geri ödenmesinin sağlanması,

*Kamu bankalarında çalışan personel sayısının azaltılması ve personelin daha eğitilmiş,deneyimli,verimli ve müşteriye karşı tevazu göstermeleri konusunda yetiştirilmeleri gerekir.

*Kamu bankalarına zarar oluşturacak görevler verilmemeli ve 1863 yılında kurulan ve günümüze kadar gelen ve tarım sektörüne büyük hizmetleri olan Ziraat Bankası gibi önemli olan kamu bankalarının faaliyetlerine devam etmeleri sağlanmalıdır.

*Söz konusu bankaların reorganize olması ve teknik bilgilerle donatılmaları durumunda kamu bankalarının faaliyetlerine devam etmeleri ülke yararına olacaktır.

Türkiye’de kamu bankaları açısından yapılan özelleştirme çalışmaları,ekonomiye katkı sağlamadan çok yeni maliyetler yüklemiştir. Bir çok Avrupa ülkesinde özelleştirme sonucu iç ve dış borç oranları azalırken, kişi başına milli gelir düzeyi artarken, ülkemizde bu süreç tersine işlemektedir. Özelleştirilecek kuruluşlar değerinin altında satılmakta ve hatta özelleştirme giderleri,özelleştirme gelirlerini aşmaktadır. Son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle yeniden gündeme gelen kamu bankalarının özelleştirilmesi de bu bağlamda incelendiğinde sonuç pek de farklı değildir. Bu da beraberinde ekonomide işsizliğin artmasına, reel milli gelirin düşmesine ve ekonomik krizlere sebep olmaktadır.

Kaynaklar

- Akgüç, Ö. (1992), Türkiye’de Bankacılık,3 Baskı, 100 Soruda Serisi, Gerçek Yayınları, İstanbul
Akgüç, Ö.(2002),Bankacılıkta Yasal Kredi Sınırlarını Aşmak Suçtur, Cumhuriyet Gazetesi,18 Ocak,2002

- Aktaş, A.(2001),Kamu Bankalarında Yangın Var, Globus,Nisan 2001
- Atasoy, V.(1993),Türkiye’de KİT’ler ve Özelleştirme Sorunu, Nural Matbaacılık, Ankara
- Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu Raporları, (1999), Ankara
- Boratav, K.(1990),Türkiye İktisat Tarihi-1908-1985,3.Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Boratav,K.(1982),Türkiye’de Devletçilik,Savaş Yayınları, Ankara
- Çankaya,Fikret ve Öz Mehmet,(2001),Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi, Türkiye Bankalar Birliği Yayını,İstanbul
- Doğan,Sarıhan,(2000),” Kamu Bankaları Görev Zararları”,Finans Dünyası, Aralık
- Doğanoğlu, A.Ekbek,(1998),Ekonomist,Nisan-Haziran
- Erzan, Refik, v.d.(2001), “Kuş Bakışı Türk Bankacılık Sektörü”, Active Banka, Sayı:17
- Hiç, Süreyya, (1988),”Kamu İktisadi Teşebbüsleri ”, İstanbul İktisat Fakültesi Dergisi,Ocak
- İTO,(2002), Ekonomik Rapor, Yayın No:2002-53
- Karluk,Rıdvan,(2002),Türkiye Ekonomisi,7.Baskı,Beta Basım,İstanbul
- Kepek, Y.(1990),Türkiye’de KİT’ler, 100 Soruda Serisi,Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Keskin,Ekrem,(2001),”2001 Yılında Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi”, Bankacılık Dergisi,Sayı:37
- Kök, R.(1995), Özelleştirme ve KİT’ler- Ekonomi-Politik Popülizm, Dergah Yayınları
- Okyar, O.(1995), Devletçilik ve Günümüzdeki Sonuçları ,Türkiye’de Devletçilik,Bağlam Yayınları,İstanbul
- Oyan, O.(1994),Özelleştirme Söylemi ve Gerçekler, Özelleştirme Tartışmaları, Kaynak Yayınları, İstanbul
- Öcal,Tezer, v.d.(1990);Para ve Banka, Fasikül:1,Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:21,Eskişehir
- Önder,Türkan,(2001);Batın Bankalar,Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı,Beta Yayınevi,İstanbul
- Türkiye Bankalar Birliği ,Bankacılık Raporu Eylül 2002
- Uyanık, C.(2001), “Türk Bankacılığı Nereye Gidiyor”, Ekonomi, Sayı:18
<http://www.isbank.com.tr/tanitim.html>
(http://www.ydk.gov.tr/kurulus_Nedeni.htm).

